

laskom s javnih sustava međugeneracijske solidarnosti na privatne kapitalizirane sustava mirovinske štednje. Tako je kao preduvjet za održivost mirovinskih sustava (ne samo u baltičkim zemljama) među ostalim nužno povećati stope zaposlenosti kako bi se ublažio nepovoljan opadajući odnos broja osiguranika i umirovljenika, zadržati starije osobe u svijetu rada te povećati stope produktivnosti rada kako bi se olakšalo snošenje povećanih mirovinskih rashoda. Posebno je važno poboljšati sustave prikupljanja mirovinskih doprinosa i to smanjivanjem rada u neslužbenom gospodarstvu i pojave prijave zaposlenih na manju osnovicu osiguranja.

U cjelini, knjiga nudi vrlo lijep pregled i analizu događaja vezanih uz mirovinske reforme u baltičkim zemljama. Glavna poruka knjige je da bez dugoročne strategije pokrivanja manjkova u javnim mirovinskim sustavima, ozbiljno može biti ugrožen ekonomski položaj umirovljenika. Zainteresirani čitatelj može naći ovu knjigu na Internet adresi http://www.iloceet.hu/public/english/region/eurpro/budapest/download/socsec/baltic_pension_reform.pdf.

Predrag Bejaković

GENDER DIVISIONS AND WORKING TIME IN THE NEW ECONOMY. CHANGING PATTERNS OF WORK, CARE AND PUBLIC POLICY IN EUROPE AND NORTH AMERICA

Diane Perrons, Colette Fagan, Linda McDowell, Kath Ray, Kevin Ward (ur.)

Cheltenham i Northampton: Edward Elgar Publishing, 2006., 319 str.

Istraživanja objavljena u knjizi koja je pred nama prezentiraju kompleksne od-

nose rodni podjela i radnog vremena u »novoj ekonomiji«. Ona čine znanstveno i istraživački zahtjevna i intrigantna područja u globalnim te nesigurnim uvjetima »kasne modernosti« »društva znanja«, ukazujući na ozbiljne društvene promjene koje se odvijaju na tržištima rada širom svijeta kada se pažljivo analiziraju i uzmu u obzir složenosti međusobnih utjecaja različitih aspekata rada i ljudskih stilova života poje-dinaca i obitelji u »novoj ekonomiji«. Knjiga je plod rada, uz izdavače koji su uvodno iznijeli glavne promjene u obrascima rada i života u novoj ekonomiji, još 30-ak znanstvenica i znanstvenika, istraživačica i istraživača vodećih sveučilišnih i znanstvenih institucija najrazvijenijih zemalja koji se bave pitanjima ekonomije, rada, zapošljavanja, politike, migracija, obitelji, medija, tehnologije itd. s obzirom na rodne odnose, a čiji su nalazi dobrim dijelom proizašli iz niza seminara organiziranih od strane ESRC (*Economic and Social Research Council*) na temu *Work, Life and Time in the New Economy*.

Radovi u knjizi nedvojbeno ističu dramatične promjene koje se odvijaju u organizaciji i strukturi radnih i obiteljskih obrazaca života a koje su nužno pomaknule dinamike prostora, vremena, okoliša, životnih preferencija i vrijednosti u novim i nepovratno promijenjenim okolnostima radnih aranžmana i životnih preferencija ljudi novoga doba. U tom smislu već je postalo očito da su promijenjeni oblici tržišta rada uvjetovali i promijenjene strukture obitelji tako da je značenje modela nekada tradicionalne obitelji dominantnog muškarca hranitelja a žene njegovateljice, koji je bio vodeći sve do sredine 20. stoljeća, značajno oslabio i u Europi i SAD-u te kao takav nepovratno otišao u ropotarnicu povijesti. Međutim, novi ekonomski modeli rada koji su uvjetovali promjene radnih i životnih uvjeta nisu nadomjestili deficit brige, njege i skrbi za koju su u tradicionalnom modelu bile zadužene žene unutar kuće, tako da se

danas sve veći broj kućanstava dvostrukih i jednostrukih zarada međusobno natječu kako bi pronašli neki oblik zadovoljavajuće formule za rješavanje kombinacije plaćenog posla i potrebe za brigom/njegovom.

Istraživanja iz ove knjige ističu homogenost i sve veću povezanost današnjih država sjeverne i zapadne Europe te SAD-a u uvjetima globalne ekonomije i obrazaca rada. Dominacija uslužnog sektora ukazuje na to da je plaćeni posao sve više feminiziran i fleksibilan, dok su obitelji postale puno raznolikije u svojoj složenosti. Vide se i različiti politički odgovori na te promjene koje podrazumijevaju poticanje većih rodnih ne/jednakosti ne/priznajući potencijalno heterogene rodne interese različitih grupa žena i muškaraca. Problemi su elaborirani u 5 velikih poglavlja koja tvore studije slučajeva pojedinih zemalja - Francuske, Norveške, Švedske, Velike Britanije i SAD-a - uz usporedne studije diljem Europe i SAD-a. Svakom poglavlju prethodi kratak uvod koji osvjetljava neka pitanja i donosi usporedne perspektive istraživanja. Knjiga je obogaćena opsežnom bibliografijom od preko 500 naslova i pripadajućim indeksom pojmova.

U prvom dijelu knjige koji je naslovljen »Društvene i prostorne podjele te upravljanje životom-rada u novoj ekonomiji« objašnjava se promijenjeni karakter rada i radnoga vremena, povećanje intenziteta i nesigurnosti posla s implikacijama ovih promjena na zdravlje i ravnotežu rada i života. Svugdje je vidljiv značajan pomak ekonomske uloge žene koja se više ne poima u kategorijama neplaćenog posla u obitelji, nego plaćenog zaposlenja izvan kuće. Pod utjecajem povećanih obrazovnih standarda, agendi o jednakosti te novih oblika ljudskih i tehničkih potpornih mehanizama, mnoge žene danas traže i očekuju posao na tržištu rada izvan kuće, tako da one danas u većini »starih« nacija EU, uključujući Veliku Britaniju, čine gotovo polovicu plaćene radne snage. Premda resursi koji

su u tom smislu raspoloživi ženama variraju u pojedinim socijalnim državama, glavne oznake nove ekonomije, kao i stare, obilježene su rodnom jazom plaća koji i dalje ustrajava kao univerzalna karakteristika nove ekonomije, čak i u »mnogo egalitarnijim« nordijskim zemljama. Rodna segregacija na tržištu rada ogleda se i dalje u stereotipnim podjelama na temelju tradicionalnih ženskih »vještina« i osobina: »urođenih« čuvateljica djece, toplijih i manje racionalnih bića od muškaraca itd. Usprkos sve većoj participaciji žena na tržištu rada, poluge moći i oznake statusa ostaju, međutim, čvrsto ugrađene u rukama muškaraca. Nejednakosti uzimaju jednako tako i klasne oblike u novim ekonomijama Europe i SAD-a. Reorganizacija rada u novim obrascima - fleksibilnijih, nesigurnijih, 24-satnih poslova - u novoj konzumerskoj ekonomiji povećala je koncentraciju najniže plaćenih, najnesigurnijih oblika servisnog posla koji jednako izvode i muškarci i žene, često s nesigurnim ugovorima i manje beneficija kao što su plaćeni odmori i bolovanja.

Neki od obrazaca ovih nejednakosti i njihovih društvenih posljedica u središtu su istraživanja triju istraživača prvoga dijela knjige pod naslovom »Društvene i prostorne podjele te upravljanje radom-životom u novoj ekonomiji«. Tu Brendan Purchell daje obuhvatan pregled utjecaja novih oblika rada na ljude i njihove obitelji u Velikoj Britaniji, uključujući i nove životne stresove. Harriet Presser se usredotočuje na sve veće vremenske raznolikosti radnog vremena u SAD-u i njegove posljedice na obiteljski život. Melissa Fisher je istražila stvaranje novih rodnih mreža na Wall Streetu pod utjecajem uključivanja novih poduzetnica - žena.

U drugom dijelu knjige koji je posvećen »Radu, vremenu i ravnoteži rada-životom«, pokazuje se sve veće nestajanje modela muškog hranitelja te uspon zapošljavanja žena u Europi i SAD-u. Radno vrijeme sve

više varira što se više šire informacijske i komunikacijske tehnologije. Ovdje su studije triju europskih zemalja s različitim režimima plaća: liberalno tržište Velike Britanije, korporativno Francuske i socijaldemokratsko Švedske. U prvoj studiji autorice Jeanne Fagnani i Marie Thérèse Letablier objašnjavaju različite implikacije zakona o reduciranom radnom vremenu na rodnu i klasnu podjelu rada u Francuskoj. U drugoj studiji - Švedskoj - Anita Nyberg pokazuje održivost modela dvostruke zarade paralelno s visokim razinama nezaposlenosti, deficitima budžeta i politikama skrbi za djecu i obitelji u razdoblju od 1990. do 2003. godine. U studiji slučaja Velike Britanije, Rosemary Crompton i Michaela Brockman prezentiraju analize odnosa obrazaca rada i stresa te povećanje društvenih i rodni nejednakosti na tržištu rada.

Treći dio knjige »Posao, život i kućanstvo« pokazuje karakteristike fleksibilnih, nepredvidljivih i zahtjevnih radnih rasporeda nove ekonomije, te nesigurnost i stres povezan s tim oblicima radnih obrazaca, osobito »knowledge-based« profesija. Prezentira se kako se zahtjevi za dugim, nepredvidljivim ili nesigurnim radnim rasporedima mogu sudarati s obiteljskim životom, osobito zaposlenih majki. Prema Simonu Duncanu, izbori ostaju ograničeni društvenim strukturama kao što su klasa i rod. On tvrdi da se odluke majki o plaćenom poslu i brizi donose iz »orodnjenih moralnih racionalnosti«. Berit Brandth i Elin Kvande analiziraju utjecaje društvenog i kulturnog konteksta na izbore očeva. Slijedeći Boba Conella, utvrdili su da identitet »hegemonističke muškosti« dolazi u sukob s ocem koji sudjeluje u obitelji zbog kompetitivnih zahtjeva. Istraživači pokazuju da je uvođenje »kvote očeva« u Norveškoj polučilo veliki uspjeh te postalo normalnim za većinu očeva koji uzimaju porodne dopuste. Nasuprot tome, shema *cash-for-care* pokazala se neprimjerenom za izazivanje rodne podjele rada i odgovor-

nosti. Irene Hardill i Joost van Loon intervjuirali su parove profesija ili menadžera dvostruke karijere objašnjavajući proces individualizacije koji se probija kroz odluke o zaposlenju.

U četvrtom dijelu knjige »Posao, vrijeme i gradske usluge«, Sarah Walsh, Susan Baines i James Cornford pokazuju modernizaciju javnih usluga u Velikoj Britaniji kroz sustav »elektroničkog upravljanja«. Tekst Jaen-Yvesa Boulina proširuje geografski fokus istraživanja na Europu da bi utvrdio načine na koje lokalne vlasti traže bolje koordiniranje usluga u »politici urbanog vremena«. Usmeravajući pažnju na primjere Njemačke, Italije, Nizozemske, Španjolske i Velike Britanije, ovo poglavlje osvjetljava izazove s kojima se suočavaju lokalne vlasti kada počinju ozbiljno razmatrati pitanje usluga. U tom smislu Jo Morris i Jane Pillingler daju primjere restrukturiranja vlasti glede koordinacije javnih usluga u vremensko-prostornom smislu, navodeći primjer Bristola u jugozapadnoj Engleskoj.

Tema rasprave zadnjeg dijela »Politika jednakosti u novoj ekonomiji« je primjerenost tekućih politika za adresiranje nejednakosti. Teresa Rees tu daje razloge za oprezni optimizam glede uvođenja dugoročnog strategijskog pristupa »gender mainstreaming« promoviranju rodne jednakosti, kao načela koje su prihvatile sve institucije i članice EU kada se radi o rodni pitanjima zapošljavanja i socijalne politike u privatnom i javnom sektoru. Drugi dio ovoga poglavlja vraća se politici intervencija u socijalnim demokracijama nordijskih zemalja, gdje su značenje i načela radno usmjerene politike utemeljena ranije nego u većini drugih zemalja. Lena Gonäs, Ann Bergman i Kerstin Rosenberg na studiji slučaja rodno uvjetovanih razlika u plaćama Sveučilišta Karlstad razmatraju mogućnosti eliminiranja tih razlika. Autorice pokazuju da postoji nepremostiv jaz između službene retorike rodne jednakosti i svakodnevnih prakse na Sveučilištu.

Sva istraživanja i studije ove knjige pokazala su da retorika rodne jednakosti ni iz daleka nije dovoljna za primjenu politika koje potiču veće jednakosti između muškaraca i žena na radnom mjestu, ukazujući na to da politike jednakosti u novoj ekonomiji moraju biti puno osjetljivije na multidimenzionalnu prirodu rodni odnosa i neočekivane učinke politika iz različitih područja, jednako kao i na potencijalno različite rodne interese pojedinih grupa žena i muškaraca. Ako se radno usmjerena politika uzima ozbiljno u širim ekonomskih raspravama i makroekonomskim investicijskim politikama, onda se mora prepoznati i uvažiti da je »briga« (*care*) produktivan rad, koji traži ponovnu **vrijednosnu** procjenu. Moćno moralno uvjerenje u **vrijednost** brige za druge – ljubav – trebalo bi također biti prepoznato. Ponovna procjena brige i posla, te ponovna organizacija njihovih orodnjenih raspodjela kao i povezanih financijskih nagrada odlučujući su elementi strategija za postizanje rodne jednakosti, unisono zaključuju autorice i autori ove višestruko vrijedne knjige.

Branka Galić

GENDER REGIMES IN TRANSITION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Gillian Pascall, Anna Kwak

Bristol: The Policy Press, University of Bristol, 2005., 224. str.

Mada je tranzicija primarno poimana kao tranzicija ekonomije i politike, ona je također i tranzicija struktura socijalne skrbi, kućanstava te rodni odnosa i njihovih pretpostavki. Gillian Pascall i Anna Kwak ovom knjigom pružaju iznimno vrijedan

uvid u razumijevanje socijalne države na temelju komparativne studije sustava socijalne politike i roda. Autorice istražuju prirodu modela rodni politika novih članica EU iz srednje i istočne Europe, konkretno Poljske.

U prvom poglavlju »Uvod: rod i obitelj u vrijeme i nakon komunizma« Pascall i Kwak opisuju turbulencije tranzicijskog perioda i ozbiljne probleme uzrokovane tim turbulencijama. Svoju studiju baziraju na empirijskim i kvalitativnim podacima prikupljenim kvalitativnom studijom na uzorku od 72 ispitanice – majke najmanje jednog djeteta ispod sedam godina koje su zaposlene ili su na porodiljnom dopustu. Intencija autorica je razumijevanje socijalnog, političkog i ekonomskog konteksta, njegova utjecaja na ispitanice kao majke, utjecaja tranzicije na rodne odnose u kućanstvu te mišljenje ispitanica o konzekvencama smanjenih državnih socijalnih potpora i obiteljskih politika.

Procjena i podjela neplaćenog rada imaju centralno mjesto u mnogim feminističkim strategijama propitivanja socijalni sustava. Jane Lewis je ponudila najpoznatiju strategiju identificiranja kontinuuma baziranog na odnosu socijalne države spram neplaćenog rada. Na jednoj je strani kontinuuma čvrsti model muškog hranitelja i o njemu ovisne žene-kućanice (UK, Irska), a na drugoj strani švedski model dvaju hranitelja koji potiče žensku participaciju na tržištu rada. Autorice analiziraju rodne modele spektra muškarac-hranitelj/dva hranitelja na temelju komponenti: plaćeni rad, skrb, dohodak, vrijeme i participacija žena u javnoj sferi. U razdoblju komunizma, istočnom i srednjom Europom je dominirao model dvaju hranitelja koji je samo površno nalikovao švedskom modelu. Analiza modela rodni politika ukazuje na sljedeće: participacija žena u plaćenim poslovima je pala; stopa nezaposlenosti žena je neznatno viša od muške nezaposlenosti; ženski radni sati u ravnini su s muškim; odsutnost